

ADY, A MAGYAR HÉROSZ

Ideje volt már nálunk is szólni Adyról s az új mozgalomról a magyar irodalomban. Megelégedéssel kell hát köszöntenünk Todor Manojlović úr cikkét. Ady és a forradalom a magyar irodalomban annál is inkább megérdemli figyelmünket, mert munkásságukkal megadják az ehhez szükséges feltételeket: modernnek a szó legszebb értelmében, európaian kultúráltak, s figyelmünkbe ajánlhatja őket az is, hogy e fiatal gárda zöme, és épp a legjelesebbek a legszebb éveiket Párizsban töltötték, bálványuk a fény városa, csaknem valamennyien legalább egy ihletett verssel hódolnak neki. Ezek azonban általános okai csupán a figyelemnek és szeretetnek, amely az igazán szép és nagy iránt szükségképpen fordít bennünket. De vannak különleges okai is érdeklődésünknek ez iránt a jelenség iránt a magyar irodalomban.

Elsőként a filológiai említhetnénk, amely a magyarországi első szerb újságok keletkezésétől napjainkig szakadatlan vénaként húzódik a mi irodalmunkban: nevezetesen a magyar irodalom hatását a mi irodalmunkra. Ez talán furcsának tűnhet, először is azért, mert hiszen nekünk itt ma alig van irodalmunk, másodszer pedig annál az általános nézetnél fogva, miszerint az, amink van, az más légkörben sarjadt. A hatás manapság nem mondható különösebben terjedelmesnek, nyomai azonban kétségtelenek. Sokkal fontosabb és döntőbb okai a mi figyelmünknek e jelenség iránt a közelség, a bennünket összekötő közelség, és a körülmények közti rokonság, mármint a szóban forgó forradalmat az irodalomban kiváltó magyar és azon körülmények között, amelyek mi fuldoklunk. Nem kell azt hinni, hogy ez a mozgalom plátói irodalmi visszahatás csupán — a velejéig szociális az mind a felszínre hozó erők, mind a tulajdon közös hangulata szerint, de ismérve töltetének a keserű ironia és a fájdalmas hang is, amely alapszólamként visszhangzik ebben a bonyolult kórusban; aki nem ismeri ezt az irodalmat, aki nem látja életünk mélységeit, csakis annak figyelmét kerülheti el a tény, hogy a problémák, amelyek ezt a fiatal nemzedéket emésztik, nagyon is idülték a mi szervezetünkben is.

Nekem azonban az az érzésem, hogy elkéztünk: minthogyha lohadna az a nyugtalan, magas láng, amely röviddel ezelőtt még világosságot sugárzott a távoli alföldi pusztaságokba.

A magyar irodalom megújulásának és felpezsdülésének első apostola Ignotus volt, az új irodalom orgánuma, a Nyugat főszerkesztője. A lap élére azonban hamarosan Ady Endre került, a fiatal, a lázadó, a vakmerőségig bátor, a vallási extázisig fanatikus Ady, s azóta ő adja meg a folyóiratnak a hangot és a szint. Mindazok, akik addig a fiatalokat kárhoztatták, azóta őt illetik anatómával, amikor pedig a fiatalok diadalmasan léptek be a város kapuján, a legtöbb virág is Ady elé hullott. A mozgalom ugyanis kezdetben gyenge volt: az új eszmék három-négy napos apostola életre hívta az új orgánomot, gyűjteni kezdtek maguk köré — mint magukat nevezték — a *holnap embereit: a holnaposokat* a vidéki szerkesztőségekben, isten háta mögötti gimnáziumokban kallódókat, a rengetegbe tévedteket, s aztán síkraszálltak, elkeseredett, kétségbeesett harcba kezdtek, s alig néhány év alatt új magyar irodalmat teremtettek s meghódították a közönséget. Dicsőségük négy-öt esztendővel ezelőtt tetőzött, miként hódításuk és hatalmuk is: könyveikkel voltak tele a kirakatok, színműveik a pesti színházak repertoárdarabjai, tárlataik megannyi pesti szenzáció, matinék és szerzői estjeik tömegesen vonzották nemcsak a pesti, hanem a vidéki közönséget is. 1911—12 táján aztán fokozatosan gyengült a mozgalom ereje; amilyen hirtelen sarjadtak, a virágzó folyóiratok ekkor éppoly gyorsan el is hervadtak. A küzdők kimerültek, szép lassan elcsendesedtek, közülük sokan el is szé-

ledtek, s a közönség 1911 karácsonya táján már észlelhette az oldódás megindult folyamatát, amikor is a pesti milliomas, Hatvany Lajos, az új mozgalom mecénása, a Nyugat kiadója, különben a mozgalom egyik legintelligensebb és legműveltebb tagja, illetve részese, bátor és rendíthetetlen harcosa (magyarul és németül is megjelent néhány elmés) úgy nyilatkozott, hogy a mozgalom mint szervezett és módszeres küzdelem elvesztette harci jellegét. Végképp elkeserítette az a körülmény, hogy a tehetetlen főszerkesztő, Osvát hibájából újabb fiatalok, szintelen, jellegtelen epigonok lepték el a Nyugatot, s ennek következtében mind a folyóirat, mind a mozgalom elvesztette a kezdeti eredetiség varázsát, emiatt aztán megvált a laptól, a mozgalomtól is, melynek — bizvást mondhatni — Hatvany volt a megszervezője, és visszament Berlinbe, korábban ugyanis onnan szóltották haza a harc élére (l. a Nyugat 1911-es 15. számában Hatvany Lajos *Irodalompolitika*, valamint a Világ 1911-es 30. és 31. számában megjelent tanúsító adatokat). Nem sokkal azután — mintegy elkerülhetetlen balsors szerin — a parlamentben és kívül is letörték az ellenzékot meg az egész fiatal forradalmi mozgalmat. Igaz ugyan, hogy a mozgalom nem táplálta közvetlenül ezt a fiatal irodalmat, az viszont tartotta vele a morális és eszmei szolidaritást, s alkatrészének tekintette magát. (Ignotus, aki kezdettől fogva harcolt az irodalomért, az irodalom teljes emancipációjáért minden aktuális szociálpolitikai kérdésektől, az irodalom és társadalom viszonyáról a Társadalomtudományi Társaság vitaindítójaként tartott előadásában szükségesnek érezte s a saját nevében határozottan el is utasította azt a nézetet és követelményt, miszerint a fiatal irodalomnak a radikálisdemokratikus mozgalom alkatrészét kell képeznie.) Ezt követően amolyan csendes rezignáció és depresszió jelei kezdtek mutatkozni a kulturális haladó szellemeken.

Ekkor és ezzel együtt Ady is mintegy befejezni látszik életét és munkásságát, legalábbis élete nagy és döntő művét. Az egykor gazdag nemesi család egyik utolsó sarja jogásznak indult, irodalmi pályafutását vidéki szerkesztőségekben kezdte, Debrecenben és Nagyváradon. Élete attól kezdve napjainkig élményekben oly gazdag és viharos, mint keveseké, szellemi harcainak és megrázkódtatásainak olyan széles a skálája, mint talán egyetlen íróársáé sem. Költészete nagy vihart előző szélcsendben szólalt meg; az előbbi nemzedékek hagyományain nevelkedett fiatal költő is hazafias költeményekkel vallott népének, s életjogaiért a korábbi nemzedék szívével lelkesedett, annak nyelvezetén, annak kijegesedett poetikai képletei alkalmazásával írta első verseit. Mikor azonban kezdetét vette a kérlelhetetlen harc, és jöttek a súlyos megrázkódtatások, amikor a kétségbeesett kiáltásnak ki kellett a föld méhéből szakadnia a zavaros légkörbe, Ady megtalálta a nagyerejű hangot és szót, mely lángként perzsel és gyújt: csatornákat tört magának, mint a láva, verse elemi erejű s egyszerűsággal zamatos, zengő, hajlékony és lüktető, mint a véna. A szegény újságíróból, aki céltalanul herdálta fiatal bolond éveit, rövidesen költőfejedelem lett, könyvei hetek, hónapok alatt elkelték, többes példányokban, neve, mely korábban szimbóluma volt mindannak, ami pusztá és bolond, s melyet a méltóságteljes és komoly öregek megvető mosollyal illették, éles harsonaszó lett s hívók ezreit szólította toborzóhelyekre.

De bármennyire elemi erejű és eredeti volt is Ady, es tősgyökeres — gyökerei Árpádig és Álmosig nyúlnak vissza —, ha bármilyen erős is a visszhangja költészetének, amellyel hangját a magyarok történetének sötét mélyeiből feltörő fájdalmas kiáltással erősítette, gyötrelmes, komor sejtelméi vajmi keveset enyhülhetnek a múlt nappal — bár Kasszandra sírásának épp most kellene megrepesztenie a magyarok dobháryáját —, s ha víziói épp napjainkban támadnak egymás után, és megannyi fekete kísértetként borzongatják fejünk fölött a levegőt: mindemellett elmondhatni, hogy Ady elzengte nagy zsoltárait, s neve és szava nem nyugtalanítja többé a széles tömegek lelkiismeretét.

A fiatal Ady — harmincöt éves öreg, roppant erejét a nagy lobogás már az utolsó molekuláig kimerítette, s már nemegyszer állt, mint imbolygó árnyék, a sír szélén, de mint Anteus, földet érintve, mindenkor új tápot, új erőt merített ő is ismeretlen mélységekből, és planétaként

szárguldott tovább, és pazarolta, mint mitológiai istenség, meg-megújult erejét. Ezekben a napokban azonban halk, őszinte rezignációval írta e sorokat: „Kacérkodom, ma még talán csak kacérkodom az öregséggel, de az öregség az bizony már a nyomomban jár és attól tartok, maholnap ismét megbarátkozom majd a faluval, Ermdindszenttel, és ha egy hibbant pillanatomban meg nem nősülök, és hogyha városi remetesegem agyrémnak bizonyul, hazamegyek Ermdindszentre (töredék az Érdekes Újság szerkesztőjéhez írt leveléből a lap idei 28. számában). Ady, aki éveket töltött pszichotikus lázban, agóniában, mély kábulatban, s aki egész fiatalágát vigasztalan bolyongásba ölte, a testet öltött ideált keresve, aki merőben enftant terrible volt a magyar irodalomban és a közéletben is, aki nem ismert megbékülést, alkut, sem engedékenységet, aki saját bevallása szerint szinte magánál is jobban szerette az engesztelhetetlen Jászit, s aki e szeretet és hűség bizonyosságul kész lett volna — a hajdani magyar fejlődelmek módjára — kést döfni ütőerébe, mi több, vérét is ontani az utolsó cseppig, az az Ady ma elégedett filiszterként azon töpreng vajon hol találna nyugodalmas szállást: a csendes Budán vagy Ermdindszenten, amelyen túl — szavai szerint — már csak Mandzsúria következhet; az az Ady lett szerkesztője az átváltozott Nyugatnak, ahova a változatlanul lázadó és elégedetlen fiatalok szerint havonta besétál egy-egy új gróf; az az Ady most csendesen, finom fájdalommal elgyötört szervezetében, lábadozó betegként a régi szép napok emlékein él, az elvihartzott nagy vihar moráját visszhangozva az elcsitult vulkanikus kitörés utolsó rengéseit éli át.

És mégis: Ady, a kimerült titán, merthogy szelleme a mítikus véredzette Siegfriedhez hasonlatosan népének véres múltjában pezsdült új erőre, Ady lám, még mindig fejlődésben van. Talán helyesebb volna azt mondani, hogy Ady gyakori utazásai során a hideg éjszakába most érkezett a végállomásra, ahol csupán két jelenés választható: vagy az utolsó lépés a sötét bizonytalanságba, ahol két metafizikai fogalom, a múlt és a jövőendő egybeesik, vagy a rezignált visszatérés oda, ahonnan ifjan útra kelt, visszatérés a jelenkorba, a legyőzött visszavonása a sorssal megbékülés mezejére nyíló kapun át, az Élet kiszolgálóinak és rabjainak mezejére. Az étellel legyőzött Ady az utóbbit választotta: hódolni tért vissza a Sorsnak, az Életnek, azért tért vissza, hogy — írjon. Es munkásságának ebben a legújabb szakaszában erős igazolását látjuk korábbi állításunknak, miszerint az új magyar irodalom és legfőképpen Ady költészete par excellencce szocialista, hogy forró láva, melyet a vulkáni kitörés juttatott felszínre: Ady ma nem burkolja szavát ősi panteisztikus szimbolikába: írásaiban immár nem súlyos és homályos sejtelmek és látomások vívódnak, Ady most mélyesen őszinte és nyílt, társadalmi-nemzeti rezignációja most olyan tiszta, mint a könny. Ebből a szempontból tehát nem is kell tekintetbe vennünk költészetét tanúsításképpen: igazolása az mindennek: legszuptilisabb, s látszólag a legkevésbé szociális motívumaiban is következmény, az indíték művészi konzekvenciája, tehát a legerősebb hatásra jellemző következmény. Nem kell hát bizonyítékként hivatkoznunk a hites barátságra, amely Jászihoz fűzi a Költőt, sem azokra a fellette őszinte és erőteljes cikkekre, amelyek a közelmúlt politikai küzdelmeinek legkritikusabb napjaiban jelentek meg a radikális demokraták és a szocialista demokrácia orgánumaiban; szükségtelen hivatkoznunk arra is, hogy azokban a napokban, amikor tört-zúzott Pesten a tüntető tömeg, amikor a demokrácia és az abszolutizmus elkeseredett tusában szembesült egymással, Ady akkor lépett be tüntetőleg az Általános Választójog Ligába, és jelentkezett a bizottságba népgyűlési agitátornak és szónoknak. Utalhatunk Adynak arra a klasszikusan őszinte kijelentésére, amely egy-két évvel ezelőtt hangzott el, miszerint Jászit fiatalkora óta vezérének vallja, — szemét kinyitván, látóvá tette, s mint a fiatal Pálnak, ő mutatta meg neki az utat, s hogy mindaz, amije van, az Jászi ajándéka. Tavaly pedig — önéletrajz jellegű érdekes eposzában — odáig jutott őszinteségében, hogy önmagát — igazságtalanul — szinte Jászi rabjának nevezi.

Lényeges még e költészet legújabb szakaszában az, ami különben egész fejlődésére jellemző: ahogyan napjaink Adyja végül is skeptikussá lett a nemzetét és fajtáját illetően. Hajlamos volt ugyan korábban is cham-

berlaini szférákba tévedni annak ellenére, hogy Jászi és csoportja a leghatározottabban ellenzői minden fajteorémának és -ideológiának, annak ellenére, hogy a Társadalomtudományi Társaság fiatal csoportja — hozzá tartozott maga is — mindig emelt homlokkal, acélos energiával, titáni magabiztossággal hirdette: a mostani küzdelem egyik megjelenési formája azon korábbi marxi törvényeknek, amelyek alighanem ma is érvényesek még, s hogy ezek a bajok és megrázkódtatások a magyar társadalomban nem egyebek, mint hírnökei az új Magyarország születésének, és hogy az út, amelyen haladnak, a tátongó szakadékok ellenére is biztosan vezet eszményeik elképzelt társadalmi rendjébe. Igaz ugyan, hogy a hatás kedvéért Adynak fokoznia kellett a hangot, sajátos és szinte aktuális körülmények miatt kellett lehangelően komorra árnyalni költészete színrendszerét, erősebb ecsetvonásokkal kellett felraknia a színeket, hogy magyar jelleget nyerjen a kompozíció, és ha nem akarta elkótyavetelni azt a zsíros televényt, amelyből buja tenyészet sarjadt, akkor nem követelhetett társadalmi igazolást a középkori indolencia, műveletlenség, elmaradottság, a tesztesztő tunyaszó viszonylagos jelenségére; mert hiszen mindezeknek, miként más fizikai és társadalmi csökevényeknek is, igen erősek a maradványai még ma is.

Minthogy a jövő akkor még végtére is próbálhatatlan volt, sokféle lehetőségek kavargtak és zajlottak Ady szeme előtt is, az élet nagyszerű drámája — a lejártszódott — reménnyel és bizakodással töltötte el a Költőt is. Nincs hát költészetének ebben a szakaszában tragikus csüggedés és rezignáció, abban az egész költészetben csak a titáni individuum iszonyú küzdelme érződik a komor sejtelmekben, egyénisége mindazt a nyugalom, reménykedés és boldogság sugárkoszorújával tör felszínre, mintegy övezve a Költő jellegzetes, elgyötört arcú fejét. Méltán hívathatta tehát segítségül Jászi is, amikor egyik legimpozánsabb és legrejtélyesebb népgyűlésén, amely a jövő lehetétét érezte, egyik legragyogóbb beszédében Adyra hivatkozott, az ő verseit szavalta, hogy minél plasztikusabban ábrázolja a középkori Magyarország gazdasági nyomorát és inségét, s hogy minél erőteljesebben juttassa kifejezésre a százados fájdalmat, amelyet a feudális nemesség — az egykori és mai hivatalos, történések szerint a haza patriótái és megváltói — facsartak a meggyötört földből és a sokat szenvedett nincstelen rétegekből, amelyek megtörtén, kizsákmányoltan, sötétségben és feledésben merültek oda, ahonnan mások kerültek kispadra. Ady alkalmasint épp hűsvétra írta egyik legmegrázóbb cikkét, a mozgalom feszültséggel teljes esztendejében, amikor is a hívők egzaltált fantáziája a sűrű felpattanását hallotta, a Költő mást hallott: Hunnia százados kérgének recsegését s alatta a fuldokló buja, meleg életet, és látta, mint virrad fel a nagy vörös Nap a magyar parlag fölé.

Amikor azonban egy-két évvel ezelőtt veszélyes zátonyra futott a fiatalok heves mozgalma, és lohadni kezdett a lobogása, s a fiatalok széledezni kezdtek, amikor Jászi is visszavonult, és amikor szava elvesztette ércesen csengő hangját, amikor Magyarország déli határa alatt dörögni kezdett, amikor Hunnia kapuján duzzadó új erők bontakoztak, Ady a valóság súlyos lidércnyomására meghúzta az utolsó ecsetvonást a grandiózus kompozícióban, amely egy nép idegen tévedésének hőskölteményét jeleníti meg. Elveszítvén minden reményét hazája vigasztalan állapotának igazolhatási lehetőségébe, a szó legjobb, noha matematikus értelmében fajvédő költő és író lett Ady. És a nemzeti fatalizmus, amely korábban ilyen őszintén, ilyen nyíltan sohasem jelentkezett, jelenleg olyan rémisztő, mint Böcklin képén a halál, és nem tágit Adytól, holott sötét árnyékot vet a Költő egész múltjára. Epp ezekben a napokban írta ezt a szomorú vallomást: „Irigyelem Önt, kedves barátom (mármint az elmagyarosodott Teutschot, aki később visszatért német családja ölébe), Önt, akit az elmagyarosodás játéka után az ön hatalmas családja megbocsátó, meleg ölébe fogadott s keblére ölelt. Milyen jó is lenne, hogyha megtehetném ezt magam is, és tékozló fiúként betérhetnék valahova, az udvarházba, ahonnan elkótyaváltam volt, de én csak magyar vagyok és más nem is lehetek... Az ódon Brassóban, a királyi földön, melyet hiába fenyeget Románia, mert védelmezi azt Germánia szíve és kardja, legyen boldog, én

szorgalmas, üdvözült és hites Teutsch barátom. Kár, hogy nekünk senkink sincs, ám kárpótlásképpen ezért a legteljesebb művészet vár ránk: a mindenkor nagyszerű Halál.” (Levél Teutsch barátomnak, a Nyugat idei 22. számában.)

Önkéntelenül is felmerül bizonyos vonatkozásban Ady összevetése Weininger tragikus személyiségével, akitől különben Ady igen távol áll. Hasonlóságuk a magyarság, illetve a zsidóság pszichéjének mélységes, tragikus ismeretében rejlik: senki annyi fájdalommal, annyi etikus szemrehányással nem sórt a zsidó pszichére anatómát, mint a fiatal zsidó Weininger, és senki nem mondott ki olyan súlyos ítéletet a magyarság pszichéjéről, mint a fiatal Ady. És amit Weiningeről írt szép tanulmányában Luka E. észrevételez Weininger viszonyáról a zsidósághoz: hogy nem ismerhette volna fel olyan látnokian és nem mondhatta volna el olyan plasztikusan az igazságot az izraelizmusról, „hogyha nem lett volna benne is izraelita”, az épp úgy ehmondható Adyról is. Számtalan mai magyarra nehéz megmondani visszamenőleg hányadizileg lett a nemzedéke magyar, a mai magyarok legtisztább ágához tartozó székely nemzetségű Ady család azonban hitelesen hat-hét évszázados és minden valószínűség szerint a honfoglaló magyarokkal került ide az ázsiai őshazából. Érthető tehát, miért olyan mélységes Ady fájdalma: a költő mintha magában hordaná a magyarság eredendő fájdalmát, az vonzza magával a sötétségbe, a nagyszerű halálba.

Még szomorúbb a másik hasonlóság, az ismeret tragikus következménye: Weininger kantii rigorozitással adta ki magának s az egész világnak a nehéz parancsot: Legyél! (Über die letzten Dinge, 51. o.) Ugyanígy került Ady is az egész magyar történelem — a múlt és jelen — felszínére, s átívelvén a jelenkor és időlegesség fölött, az ország nyugati határán, Dévénynél kiáltotta kétségbeesett kiáltását a szürke alföldi pusztaságok felé: a műveltség legmagasabb kifejezése: akarni kell élni, bele kell vetnünk magunkat a kultúra tajtékos hullámaiba és úsznunk kell a nagyszerű árban, mely a tudás, haladás, hatalom és a fény végtelen tengerébe sodor. És erre mintha mindannyiszor egy és ugyanaz lenne a tompa válasz: Ki a tanyára! — műveletlen rezignációjaként a paraszthősnek: Móricz Zsigmond, a fiatalok másik vezetője, a magyar Zola regényéből.

Van még egy fájdalom, ami mindkettőjüket nyomasztja: van Weiningernek egy elmésen jelképes eszméje, amely végül is végzetes lett számára: krisztusi fájdalommal beszél arról a kulturális-etikai bűnről és mindazokról a bűnökről, amelyeket közülünk mindenki s amelyeket valamennyien együtt hordozunk magunkba, s azoknak megannyi parázsként kellene hogy éгessék kulturális etikai lelkiismeretünket. Hasonló gondolat, ugyanilyen mély és tragikus eszme zokog Ady tornyában a zord Tatra ormán: a magyar nép, elhagyván isteneit, odahagyta a talajt, amelyből hajdani táperezét nyerte, gyökereit tépvén, szilaj vérét vesztívén a szerencsétlen vándorlásban, magában hordja, s végítélet napjáig hordani is fogja súlyos bűnét mindaddig, amíglen el nem hanyatlik, végül is, a sötét Halálba.

A hasonlóság Weininger és Ady közt eddig jutott el, és csak eddig. A fiatal, alig huszonhárom éves Weininger ugyanis rádöbönt az ember tehetetlenségére, saját nagy etikai eszméjének megvalósíthatatlanságára s egy éjjel, a bécsi Beethoven hangversenyteremben, ahol annyiszor zengtek fel az isteni szimfóniák, golyóval vetett véget minden további filozófiának. Ady azonban nem tette meg ezt az utolsó lépést, nem szállt alá a feneketlen sötétségbe, túnt elődjei társaságába, akik évek óta figyelik fénylő szemmel a boldogtalan utód kétségbeesett, titáni küzdelmét. Nem. Ady visszatért az Élet örvényébe, visszatért a betekinthetetlen tömegbe, amely éli a maga egyhangú életét, nem gondolva, mint Ady, a súlyos „holnapi leszámolással”; visszatért és lassan — elmerül benne.

Néhány esztendővel ezelőtt, amikor Pesten robbanásig telített volt elektromossággal a légkör, amikor minden pillanatban várható volt a megütkezés s a döntés, amikor Ady Endre lelkesültségtől elragadott csapatok élén vonult a jövő elébe, azokban a napokban, egy éjszaka, a

jellegetesen pesti kávéházi hangulatban, vakító csillárfényben és zsvajgásban, vakmerően így szóltam barátaimhoz: Adynak most kellene, diadalmos útja derekán, véget vetnie az életének . . .

Talán túlságosan is vakmerő volt ez részemről. Bizonyára sokan vannak, akik szeretik a zúgó árdagály múltán szemlélni a lassú apályt is. Lehetséges, hogy ez a jelenlegi, ez a látszólag vigasztalan helyzet rövid átmeneti stádium csupán a haladásban és fejlődésben. Vagy talán ami valószínűbb, az egész mozgalom túl korai volt, kellő felkészültség nélkül, s a kellőképpen össze nem fogott erők a sikertelen próbálkozás után visszalahadtak oda, ahonnan támadtak, az élet és a társadalom mélységeibe, hogy további tápot nyerjenek és fejlődjenek. És talántán meg is érjük még a várva várt diadalt; minden lehetséges; én legalábbis képtelen vagyok letenni erről a bizarr gondolatról.

És még nehezebb megválnom tőle most, egy különös találkozás után. Tavaly történt, késő ősszel, amikor szállingózni kezdtek a Balkánról a véres hírek, és felkavarták a pesti léghört, amikor is mintegy szünni nem akaró lázban reszketett a felajzottságtól a város. Egy éjjel, amint bolyongtam a kihalt utcákon a város peremén, Adyval találkoztam össze. Egy érdekes, különös hölgy társaságában jött velem szembe. Néma éji csend borult mindenre, a város, a viharos nap után, elcsitult harctérre emlékeztetett, és nekem hirtelen úgy rémlett, mintha Ady és útítársa egy fáradt nép lelkiismereteként lépegetne mintegy élete árnyékaként, mely lassan merülni kezd a Múltba.

Újvidék, 1913.

DUDAS Kálmán fordítása